

MARCEL CHAHROUR, DER MEDIZINISCHE ORIENT: WIEN UND DIE BEGEGNUNG DER EUROPÄISCHEN MEDIZIN MIT DEM OSMANISCHEN REICH (1800-1860)

Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2022
(402 s., kaynakça)

Şeref ETKER*

Avusturyalı tarihçi Marcel Chahrouur'un Viyana Üniversitesi'nde (Historisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät) tamamladığı tezi, Kırım Savaşı sonuna kadar, Batı tıbbının "Doğu Sorunu" ve özellikle anadili Almanca olan hekimlerin Osmanlı toplumu ile karşılıklı ilişkisini konu almaktadır. Seçilen dönem aynı zamanda, yazarın İkinci Viyana Tıp Okulu olarak tanımladığı oluşumun karakterini taşır. Bu okul için Doğu önce bir deneyim alanıdır (*Erfahrungsraum*).

Dr. Chahrouur'un *Der Medizinische Orient* adlı çalışması hazırlanış yöntemi ve kaynakları bakımından dikkat çekicidir: tıbbi literatür taranarak güncel yaklaşımlar saptanmış; ilgili arşiv belgeleri incelenmiş ve ikincil kaynaklardan geniş olarak yararlanılmıştır. (Kapsamlı kaynakçada Türkçe yayın bulunmamasıyla birlikte, Türk yazarların Almanca ve İngilizce yayımlanmış makale ve kitaplarına yer verilmiştir.)

Çalışmanın girişinde Doğu : Orient/Levant kavramı bilim, düşünce ve siyasa altbaşlıklarında ele alınarak açıklanmış ; oryantalizm, sağlığı da kapsayan farklı biçimlenişleriyle tartışılmıştır. Chahrouur tezini örnekolaylar üzerinden geliştirmiştir : ikinci bölümde alçı tesbiti ele alınmaktadır. Komplike olmayan (kapalı) ekstremite kırıklarının alçı ile tesbiti Batıda "keşfinden" çok önce Basra'dan Kuzey Afrika'ya kadar uzanan bir kuşakta bilinmektedir. Buna karşılık, Mekteb-i Tibbiye-i Şahane'nin Avusturyalı muallimi Lorenz Rigler'e göre, İstanbul hastanelerinde kırıklar için alçı uygulanması yoktur.¹ Geçmiş Doğu'da bulunan basit alçı tesbiti kliniklere "plâtre de Paris/plaster of Paris" olarak geri dönecektir !

* Hekim, İstanbul, serefetker@gmail.com

¹ L. Rigler, *Die Türkei und deren Bewohner in ihren naturhistorischen, physiologischen und pathologischen Verhältnissen vom Standpunkte Konstantinopel's*, Wien, Verlag Carl Gerold, 1852, 351 (ref. Chahrouur, s. 58, cf. 45).

Üçüncü bölümde çiçek aşısının gelişimi ele alınmış; Çin'den – İran ve Türkiye üzerinden – İngiltere'ye kadar uzanan aşı pratiği ve bilgi dolaşımı ayrıntılı olarak anlatılmıştır. (Kyrkoudis, vd.'nin konuyla ilgili bir makalesi görülmemiştir.²) Çiçek aşısı başlangıçta Hıristiyan inancına karşıt algılanmış ve kilise içinde tepki yaratmıştır. Aydınlanmacı akımların aşuya bakışı pragmatiktir. Müslümanların “aşı ve kadercilik” anlayışı ayrı bir başlıkta sıkça öne sürülen oryantalist bir tema olarak değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölüm Mısır'a özgü olduğuna inanılan göz hastalıklarına (Ägyptische Augenkrankheit) ayrılmıştır. Napolyon'un Mısır ve Filistin'i işgalinden sonra Doğu'da endemik varsayılan “veba, dizanteri ve oftalmi” hastalıklarına ilgi artmıştır. Yazar, genellikle trahom olarak bilinen göz(kapağı) iltihabının tartışmalı etiyolojisini, ayırıcı tanısı, bulaşıcılığı ve “oryantal” diye yaftalanan özelliklerini irdelemiştir.

Beşinci bölüm vebaya ayrılmıştır. Veba salgınları ile neredeyse eşanlı hale gelen karantina önlemleri Pasarofça Antlaşmasından (1718) sonra Osmanlı ve Avusturya devletlerinin diplomatik gündemine yerleşmiştir. Daha önce araştırılmış bir konu olmasına karşın, M. Chahrour 19. yüzyıl'ın ilk yarısında Doğu'da görülen veba salgınlarıyla ilgili, aşı denemeleri gibi konularda orijinal metinlerden alıntılarla yeni bilgiler vermektedir. (Araştırmada, 1831'de Viyana'da İstanbullu Dr. Marko Marchand tarafından “Doğu vebası” üzerine hazırlanan bir tez görülmemiştir.³)

Bulaşıcı hastalıklar konusu altıncı bölümde tıp ve politikanın buluştuğu bir eylem alanı (*Aktionsfeld*) olarak incelenmektedir. Salgınlarla savaşmada kurumsallaşma ile birlikte askeri ve sivil hekimliğin örgütlenmesi ivme kazanmıştır. Bu bölümde genişçe anlatılan Osmanlı topraklarındaki eylem alanında ise, Alman, Avusturyalı, Fransız ve İngiliz hekimlerin biraraya ve karşı karşıya geldiğini ilgilie izliyoruz. (Nükhet Varlık'ın yakın konulardaki yayınlarının, çalışmanın süreci nedeniyle, görülmemiş olduğu anlaşılmaktadır.⁴)

Chahrour'un “Doğu'yu uygarlaştırma misyonu” olarak nitelediği etkinlikleri sorguladığı yedinci bölüm (s. 284-353) daha önce yayımlanmış İngilizce bir makalesinin genişletilmiş metnini içermektedir.⁵ Kitabın son bölümünde konuya ilişkin tarihsel çalışmalar topluca gözden geçirilmiştir. Çalışmada değinilmeyen konulardan biri, 1837'de Atina (Othon) Üniversitesi'nin Tıp Okulunun açılışıdır. Alman modelinde kurulan bu Fakülten mezun olan Rum tabipler, Osmanlı hekimliği içinde kolayca yer edinirken okulun Almanya'da geliştirilmiş programlara dayanan öğretisini mesleki çevrelerinde yayabilmişlerdir.

² Th. Kyrkoudis, G. Tsoucalas, V. Thomaidis, I. Bakirtzis, E. Nalbandi, A. Polychronidis, A. Fiska, “Vaccination of the ethnic Greeks (Rums) against smallpox in the Ottoman Empire: Emmanuel Timonis and Jacobus Pylarinos as precursors of Edward Jenner,” *Erciyes Medical Journal*, 43(1), January 2021: 100-106.

³ T. Terziyan & Ş. Etker, “Türkiye Tıp Tarihinin Latince Kaynakları: Dissertatio Inauguralis Medica de Peste Orientali,... publicae disquisitioni submitit Marcus Marchand, Constantinopolitanus (Viyana, 1831),” XIV. Türk Tıp Tarihi Kongresi, 8-11 Haziran 2022, Antakya, Hatay.

⁴ N. Varlık, “‘Oriental Plague’ or epidemiological orientalism ?, Revisiting the plague episteme of the early modern Mediterranean,” *Plague and Contagion in the Islamic Mediterranean*, ed. N. Varlık, Arc Humanities Press, Kalamazoo, 2017, içinde s. 57-87.

⁵ M. Chahrour, “‘A civilizing mission’? Austrian medicine and the reform of medical structures in the Ottoman Empire,” *Studies in History and Philosophy of Science*, pt. C: Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences, 38 (4), December 2007: 687-705.

Tıp tarihiyle ilgili, İngilizce dışında yayımlanmış kitapların Türkçeye çevirilmesi önemlidir. D. Panzac'ın *La peste dans l'Empire ottoman / Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)* monografisi buna iyi bir örnektir. M. Chahrour'un *Der Medizinische Orient* adlı çalışmasının Türkçeye kazandırılması yalnız okurlarının bilgi dağarcığını değil, araştırmacıların perspektifini de genişletebilecektir.

